

А. В. ЛИЩЕНКО

<https://orcid.org/0000-0002-8713-3054>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

СТРУКТУРА РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2018, вип. 56(2), с. 132–138

<https://doi.org/10.32689/2523-4536-2018-02-132-138>

Розглянуто основну структуру економічних ризиків підприємств молокопереробної промисловості. Досліджено різні підходи до їх аналізу. Запропоновано класифікацію економічних ризиків для харчових підприємств. Виділено ключові зони ризику на підприємствах молокопереробної промисловості в Україні.

З огляду на досвід розвинених країн світу можна виділити основні компоненти їх успішності, серед яких найважливішу роль відіграє інвестиційний потенціал, що є головним джерелом економічного зростання та фінансовою основою прогресу.

Кожне рішення, яке приймається в тій, чи іншій сфері характеризується певними оціночними кроками для прогнозування результату. Отже, поняття ризик є невід'ємним атрибутом людської діяльності. Таким чином, ведення бізнесу передбачає формування науково-обґрунтованих підходів, які дають можливість оптимізувати ймовірність виникнення негативних факторів. Не винятком є і харчова промисловість України. Сучасні тенденції вказують на те, що, незважаючи на позитивні зрушення останніх років, завдяки євроінтеграційному курсу, все ж таки залишається ряд не вирішених проблем. Так, зокрема, зростання конкуренції у сфері продовольчого забезпечення на ринку вітчизняних виробників молокопереробної продукції посилене зменшенням попиту через збільшення частки закордонних виробників, які мають низку переваг. До таких переваг можна віднести: вищу якість виробництва; дешеві кредити; державну підтримку країн, де знаходяться підприємства та ін. Таким чином, спостерігається витіснення товарів внутрішніх виробників конкуруючим імпортом. Крім того, можливості збільшувати вартість виготовленої продукції через зростання пального, енергоресурсів та вартості праці у виробників також обмежені, тому що споживча спроможність населення впала.

Якість продукції також не на найвищому рівні, оскільки вимоги вітчизняного законодавства менш жорсткі порівняно з такими країнами, як США, Канада та рядом європейських держав. Цей фактор також дає можливість витіснити вітчизняного виробника більш дешевими видами молочної продукції.

Усе це та ряд політичних, воєнних, соціальних, демографічних й економічних обставин вимагає кардинально нових підходів до формування продовольчої політики в Україні, створення нової концепції продовольчої безпеки з урахуванням споживчого мінімуму харчових продуктів на кожного українця, що, своєю чергою, потребує переосмислення системи оцінювання ризиків молокопереробної промисловості, оновлення методів їх діагностики та покращення методології роботи з інформацією у цій сфері загалом.

Дослідженню ризиків присвячено основну частину праць з економічної тематики, що беззаперечно стосується мети підприємницької діяльності, яка визнана серед науковців та затверджена на нормативному рівні, як діяльність, спрямована на одержання прибутку [9; 10, 21–22; 11, 10–17; 12, 174; 13, 102–105]. Діяльність відповідного характеру і є об'єктом ризику, оскільки завжди присутній елемент невизначеності. Так, у результаті опрацювання значної кількості наукових джерел, поняття ризик виступає, як імовірність настання негативних подій, що часто пов'язують з економічними втратами (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення	Джерело
Імовірність відхилення фактичного результату від очікуваного	Економічна енциклопедія
Дія наугад, сподіваючись на позитивний результат	Правдюк Н. Л.
Атрибут прийняття рішення у ситуації невизначеності	Грабовий П. Г., Петрова С. Н. , Полтавцев С. І. та ін.
Можлива небезпека невдачі дій, що вживаються, або самі дії, пов'язані з такою небезпекою	Ліпкан В. А.
Можливість проведення якісних оцінок ризику за рахунок визначення порогових значень, перехід між якими означає перехід від одного рівня ризику до іншого	Куликова Е. Е.
Можливість економічних втрат	Бланк І. О.
Кількісна міра здатності підприємця творчо використовувати елемент невизначеності в процесі відтворення або окремих його моментах для отримання додаткової вартості	Вишняков Я. Д.
Спосіб господарювання в непередбачених умовах (обставинах), при якому створюються завдяки особливим здібностям підприємця можливості і необхідність запобігати, зменшувати несприятливу дію стохастичних умов і одержувати в цих умовах підприємницький дохід	Тюленєва Ю. В.

Порівняльна таблиця визначень поняття ризик (укладено на основі джерел [1–8]).

Харчова промисловість має широкий спектр загроз та ризиків, проте їх визначення і аналіз є предметом дослідження не лише вітчизняних науковців, а й сконцентровує увагу міжнародної спільноти, що у світлі дефіциту продуктів харчування біологічного складу ставить перед людством оптимізаційну задачу, як в умовах збільшення населення на планеті та зменшення родючих площ оминуті продовольчу кризу. Зменшення кількості збору основного виду харчування для дітей (молока) у провідних країнах Європейського союзу (рис. 1) вказує на актуальність цього дослідження та необхідність визначення структури ризиків для молокопереробної промисловості.

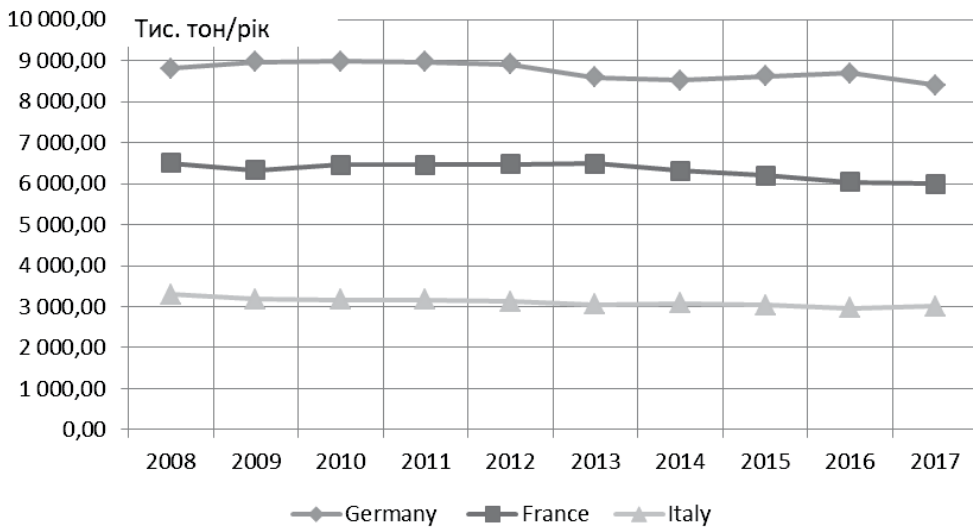

Рис. 1. Динаміка збору молока у Франції, Германії та Італії в період 2008–2017 рр. (розроблено автором на основі джерела [14])

Серед значної кількості вчених, що займалися вивченням структури ризиків молокопереробних підприємств [15, 37; 16, 12; 17, 35; 18, 52], виділяється концепція О. С. Шапкіна [19, 45–48], де представлено дві основні категорії ризиків: чисті та спекулятивні. До чистих ризиків дослідник відносить ризики техногенного характеру, природні, виробничі, пов'язані з людським фактором, та інші, які характеризуються не комерційними критеріями. Інша група “Спекулятивні ризики”, що має фінансово-комерційне підґрунтя та характеризується ринковими умовами, маркетинговою політикою, тобто такими обставинами, що дають можливість формувати певні вигоди, або втрати. Концепція О. С. Шапкіна відрізняється від багатьох інших підходів, проте узагальнене їх бачення загалом схоже.

На сьогоднішній день єдиного підходу до визначення основної структури ризиків для молокопереробних підприємств не існує. Хоча деякі міжнародні стандарти, які регламентують ряд критеріїв для ідентифікації та оцінювання ризиків [20], а також створені на їх основі рекомендації та пропозиції [21],

дають можливість певним чином сформувати структуру ризиків та розробити механізми аналізу. Проте така дорожня карта є не достатньою для успішної діяльності вітчизняного підприємця. Окрім зовнішніх ризиків існують ще й внутрішні, адміністративні, політичні та ін. Відповідна структура може залежати тільки від специфіки діяльності підприємства.

Так, не вирішеною проблема залишається через відсутність оптимальної системи діагностики загрозливих для молокопереробних підприємств факторів, недостатній рівень інформатизації вітчизняних підприємств, недостатню підготовку фахівців з інформаційно-аналітичного забезпечення, а також використання ними застарілих технологій аналізу економічних ризиків.

Метою статті є дослідження основної структури економічних ризиків підприємств молокопереробної промисловості. Аналіз основних підходів до їх оцінювання. Формування пропозицій щодо розроблення класифікації ризиків для харчових підприємств. Виділення основних ризиків для молокопереробних підприємств в Україні.

З огляду на значний рівень наукової розробки цієї проблеми, пропозиції щодо формування класифікації основних ризиків для молокопереробних підприємств можна сформувати на основі узагальненої структури, яка на сьогоднішній день представлена багатьма науковцями. Так, до універсальних ризиків, що характеризують імовірність витрат на кожному підприємстві, можна віднести наступні:

1. *Податковий ризик*. Цей вид ризиків можна розглядати в контактні зниження обсягів фінансових ресурсів унаслідок додаткових платежів до бюджету, а також штрафних санкцій.
2. *Ризик додаткових витрат*. До цього виду ризиків слід віднести збитки, що виникли у процесі невиробничої діяльності.
3. *Ціновий ризик* — ризик зменшення доданої вартості за рахунок зниження ціни.
4. *Кредитний ризик* — може бути представлений, як зменшення питомої ваги власних коштів підприємства у загальній структурі капіталу.
5. *Адміністративний ризик* — характеризує імовірність витрат підприємства на адміністративні потреби.
6. *Валютний ризик* — сигналізує втрати від валютних коливань.
7. *Виробничий ризик* — висвітлює особливості втрат від виробничого процесу.
8. *Торговий ризик* — відображає імовірність втрат від неправильної маркетингової політики.
9. *Операційний ризик* — належать до внутрішнього ризику підприємства, що виникає унаслідок недбалих дій, у результаті яких може бути завдано певної шкоди.
10. *Ризик упущеної вигоди* — показує імовірність виникнення фінансових збитків унаслідок нездійснення потрібних заходів.
11. *Ризик банкрутства* — пов'язаний з повною втратою підприємцем власного капіталу.

Класифікація може бути розширена залежно від особливості діяльності підприємства, а саме виду економічної діяльності.

Для подальшої систематизації їх можна розподілити на певні класи ризиків, що відображають ключові аспекти впливу на підприємство.

Так, для молокопереробних підприємств найактуальнішими є наступні класи ризиків:

• **клас екологічних ризиків** — характеризує стан навколишнього середовища, що може завдати збитки підприємству. До такого класу можна віднести наступні ризики:

- 1) ризики ймовірності стихійних лих;
- 2) викиди в навколишнє середовище і скиди у воду;
- 3) складування і утилізація відходів;
- 4) посилення законодавства у галузі охорони навколишнього середовища;

• **клас виробничих ризиків** — об'єднує в собі групи ризиків, пов'язаних з переробкою молочних продуктів. До таких слід віднести:

- 1) погіршення якості продукції;
- 2) нестабільність постачання сировини;
- 3) перерви у виробництві;
- 4) недбалість персоналу;
- 5) брак технологічного обладнання;

• **клас транспортних ризиків** — поєднує в собі групи ризиків, пов'язаних із логістикою. Такими є:

- 1) невиконання графіків поставок продукції;
- 2) віддалене розташування транспортних вузлів;
- 3) брак молокоприймальних пунктів;

• **клас ринкових ризиків** — може бути представлений ризиками, що пов'язані з реалізацією продукції. Такими можна вважати:

- 1) можливість зміни транспортних тарифів;
- 2) імовірність зміни цін на основну сировину;
- 3) імовірність зміни цін на електроенергію;
- 4) зміна цін підприємства на молочні продукти;
- 5) імовірність зміни попиту на продукцію підприємства;
- 6) поява на ринку товарів, альтернативних продукції підприємства.

До цього класу також можна віднести **інфляційні ризики**, серед яких найбільш вагомими є:

- 1) можлива зміна цін на продукцію конкурентів у бік зниження;
- 2) можливе збільшення виробництва конкурентів;
- 3) імовірність підвищення податкового тягаря;
- 4) зниження платоспроможності споживачів підприємства;
- 5) залежність від постачальників сировини.

На сьогоднішній день переважна більшість молокопереробних підприємств України страждають від непередбачених обставин, що виникли в результаті ринкових та інфляційних факторів. Спираючись на думки підприємців [22], можна виділити низку ключових ризиків для підприємств молокопереробної промисловості:

- відсутність налагодженої співпраці між виробниками молока та переробниками;
- низький рівень контролю за якістю молочних продуктів;
- збільшення кількості нелегально працюючих підприємств;
- зменшення молочної сировини;
- нестабільність національної валюти.

Отже, найбільш актуальною проблемою для розвитку вітчизняного молокопереробного сектору залишається адміністративно-правова невизначеність у політиці ринкових відносин на ринку молокопереробних послуг, державний контроль за якістю молочних продуктів, а також нестабільність цін на вартість сировини, що спричинена валютними коливаннями.

Висновок. Аналіз основної структури економічних ризиків підприємств молокопереробної промисловості показує, що ризик характеризує певну ймовірність настання негативної події, яка має місце в тій, чи іншій сфері економічної діяльності.

Серед думок науковців єдиних стандартизованих підходів до оцінювання економічних ризиків молокопереробних підприємств не виявлено.

Представлена класифікація ризиків для підприємств з обробки молока дозволила провести систематизацію даних ризиків за відповідними класами та в результаті на основі досліджень практичної діяльності виділити найбільш актуальні для вітчизняних підприємств класи ризиків, а саме: ринкові; виробничі та інфляційні.

Джерела:

1. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. К.: Академія, 2000. Т.3. 864 с.
2. *Правдюк Н. Л.* Довгострокове іпотечне кредитування в аграрній сфері економіки: можливості та ризики // Економіка АПК. 2011. № 11. С. 51–56.
3. Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовый, С. Н. Петрова, С. И. Полтавцев, К. Г. Романова, Б. Б. Хрусталева, С. М. Яровенко. Москва: Аланс, 1994. 200 с.
4. *Липкан В. А.* Теорія національної безпеки: підручник. Київ: КТН, 2009. 631 с.
5. *Куликова Е. Е.* Управление рисками: инновационный аспект. Москва: Бератор-Паблишинг, 2008. 112 с.
6. *Бланк И. О.* Управление финансовыми рисками. Киев: Ника-Центр, 2005. 600 с.
7. *Вишняков Я. Д., Радаев Н. Н.* Общая теория рисков: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., испр. Москва: Изд. центр "Академия", 2008. 368 с.
8. *Тюленева Ю. В.* Визначення категорії "ризик підприємницької діяльності" як основа ефективної діяльності підприємств // Екон. вісн. НТУУ "Київ. політехн. ін-т": зб. наук. пр. 2009. № 6. С. 47–52.
9. Хозяйственное право Украины : учебник / [под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного]. Харьков: Одиссей, 2005. 464 с.
10. Предпринимательство в конце XX века / [Дынкин А. А., Стерлин А. Р., Тулин А. Р. и др.]. Москва: Наука, 1992. 312 с.
11. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.03 р. № 436-IV [Електронний ресурс] // Законодавство України: Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
12. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития. Пер. с нем. Москва: Прогресс, 1982. 455 с.

13. Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава: сутність, проблеми політичної модернізації: дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси (політичні науки)” / Шульженко Федір Пилипович. К., 2009. 412 с.
14. Milk collection (all milks) and dairy products obtained – annual data (Динаміка річного збору молочних продуктів) [Електронний ресурс] // Eurostat, the statistical office of the European Union: веб-сайт. 2015-10-16. URL: <https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/I0YHcLXN2PLoaJknlOEtew>
15. Шоломицкий А. Г. Теория риска. Выбор при неопределенности и моделирование риска: учеб. пособие для вузов. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. 400 с.
16. Захожай В. Б., Перевалова О. М. Податкові ризики в системі державного управління // Фінансова система України: зб. наук. пр. Острог: Вид-во Нац. ун-ту “Остроз. акад.”, 2009. Вип. 11. 486 с.
17. Балдин К. В., Воробьев С. Н. Риск-менеджмент: учеб. пособие. М.: Гардарики, 2005. 285 с.
18. Яницкий О. Н. Экологическое движение в России. Критический анализ. М.: Ин-т социол. РАН, 1996. 216 с.
19. Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций: монография. М.: Изд.-торг. корпорация “Дашков и К°”, 2003. 544 с.
20. ISO 9001:2015(E). Quality management systems. Requirements.
21. Дзедик В. А., Езрахович А. Я. Создание и аудит систем менеджмента качества в соответствии с международным стандартом ISO 9001:2015. Волгоград: ПринТера-Дизайн, 2015. 245 с.
22. Дідура Анатолій. Коментар [Електронний ресурс] // Agravery: веб-сайт аграріїв. URL: <http://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=top-5-problem-pererobki-moloka>

Lishchenko A. The structure of the risks of dairy industry enterprises.

The article presents a study of the main structure of economic risks of milk processing enterprises, on the basis of which it is determined that the risk characterizes a certain probability of occurrence of a negative event that takes place in a particular sphere of economic activity. An analysis of scientific thought on standardized approaches to assessing the economic risks of milk processing enterprises has shown that there are no unified approaches to date. On the basis of scientific research, a classification of risks for milk processing enterprises has been developed. In the course of the development, economic risks were systematized according to the respective classes, which include risks with the same characteristics. This made it possible to identify the most relevant classes of risk for domestic enterprises, namely: market; production and inflation. The opinions of representatives of the milk processing industry are considered, on the basis of which conclusions are drawn about the presence of a number of factors that increase the risk for milk samplers. These factors include: lack of well-established cooperation between milk producers and processors; low level of control over the quality of dairy products; increase in the number of illegally operating enterprises; reduction of dairy raw materials; instability of the national currency. As a result, it is determined that the most urgent problem for the development of the domestic milk processing sector remains the administrative and legal uncertainty in the policy of market relations in the market of milk processing services, weak control over the quality of dairy products, and the instability of prices for raw materials caused by currency fluctuations.

<https://doi.org/10.32689/2523-4536-2018-02-132-138>

Надійшла 24 липня 2018 р.